

УДК 378.14:37.062

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6\(11\)-319-332](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-6(11)-319-332)

Семаль Наталія Володимирівна кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент кафедри фізичного виховання, Ужгородський національний університет, 88000, м. Ужгород. пл. Народна, 3, <https://orcid.org/0000-0002-1998-3460>

Заїка Тетяна Петрівна кандидат філософських наук, старший науковий співробітник відділу науково-дослідної роботи та атестації наукових кадрів, Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», 03035, м. Київ, вул. Митрополита Василя Липківського, 36, <https://orcid.org/0000-0001-6527-6604>

Черновол Ольга Григорівна викладач, Центр підготовки іноземних громадян, Запорізький державний медичний університет, 69035, м. Запоріжжя, проспект Маяковського, 26, <https://orcid.org/0000-0002-4638-0534>

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЗВО ЯК СЕРЕДОВИЩЕ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТІВ

Анотація. Стаття присвячена розробленню концепції формування освітнього простору закладу вищої освіти з метою удосконалення професійного самовизначення студентів. *Мета дослідження* – розроблення концепту професійного саморозвитку студентів на всіх стадіях отримання професійних знань у закладах вищої освіти України. Для досягнення мети в ході дослідження використовуються методи аналізу та синтезу, що дозволяють критично опрацювати літературу, знайти спільні та відмінні риси у формуванні понять, методів та підходів створення освітнього простору для розвитку професійного самовизначення студентів. Індукція та дедукція дозволяють визначити невирішені раніше завдання та запропонувати напрями вирішення поточних проблем розвитку середовища для професійного самовизначення студентів.

В статті показано сутність та складові професійного самовизначення на різних етапах отримання освіти, зокрема професійну спрямованість, формування компетентності та соціальної значимості, отримання професійно важливих якостей та їх інтеграцій на практиці. В дослідженні розглянуто основні проблеми закладів вищої освіти щодо формування середовища розвитку професійного самовизначення, зазначено важливі підходи визначення професійної самовизначеності. *Новизну дослідження* формують запропоновані напрями розвитку професійного становлення, що застосовуються на різних етапах отримання знань в закладі вищої освіти. Для того, щоб сформувати умови для розвитку професійного самовизначення студентів, необхідно

забезпечити методи та конкретизувати параметри такого розвитку. В роботі запропоновано ключові параметри, що визначають професійне становлення студента. Показано значимість викладача у процесі формування середовища та важливість його професійності, відповідальності, ініціативності та творчого підходу. *Практичне значення дослідження* полягає в можливості його імплементації в освітні процеси України, при цьому універсальність пропозицій дозволяють використовувати їх у педагогічному процесі практично будь-якої спеціалізації.

Ключові слова: творчість, професійна самовизначеність, педагогіка, заклади вищої освіти (ЗВО).

Semal Natalia Volodymyrivna Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor of the Department of Physical Education, Uzhhorod National University, 88000, Uzhhorod. pl. Narodna, 3, <https://orcid.org/0000-0002-1998-3460>

Zaika Tetiana Petrivna Candidate of Philosophical Sciences, Senior Researcher of the Department of Research Work and Attestation of Scientific Staff, State Scientific Institution «Institute of Education Content Modernization», 03035, Kyiv, Street Metropolitan Vasyl Lipkovsky, 36, <https://orcid.org/0000-0001-6527-6604>

Chernovol Olha Hryhorivna Teacher of the Foreign Citizens Training Center, Zaporizhzhia State Medical University, 69035, Zaporizhzhia, Maiakovskiyi avenue 26, <https://orcid.org/0000-0002-4638-0534>

EDUCATIONAL SPACE OF HEI AS AN ENVIRONMENT FOR STUDENTS' PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION

Abstract. The article is devoted to developing the concept of forming the educational space for higher education to improve the students' professional self-determination. The study aims at developing the concept of students' professional self-development at all stages of gaining professional knowledge in Ukrainian higher education institutions. To achieve the goal during the study methods of analysis and synthesis are used, which allow to critically examine the literature, to find common and distinctive features of the concepts formation, methods and approaches of educational space formation for the development of students' professional self-determination. Induction and deduction help identify previously unresolved problems and propose solutions to current problems of developing an environment for students' professional self-determination.

The paper shows the essence and components of professional self-determination at different educational stages, in particular, professional orientation, competence and social significance formation, acquisition of professionally important qualities and their integration in practice. The study shows the main problems of

higher education institutions in the forming of professional self-determination development environment, notes the important approaches to the definition of professional self-determination. The novelty of the study forms the proposed directions of professional self-determination development, applied at different stages of knowledge acquisition in higher education institution. It is necessary to provide the parameters of such development in order to form conditions for the development of students' professional self-determination. The paper proposes the key parameters determining the professional formation of a student. The importance of the teacher in the process of environment formation and the importance of his/her professionalism, responsibility, initiative and creativity are shown. The practical value of the study lies in the possibility of its implementation in the Ukrainian educational processes, at the same time, the universality of proposals can be used in the pedagogical process of almost any specialty.

Keywords: creativity, professional self-determination, pedagogy, higher education institutions (HEI).

Постановка проблеми. Самовизначення є однією із базових людських потреб та основою для відчуття власної необхідності та значимості у соціумі. Дане розуміння дозволяє кожній людині вільно обирати свою діяльність, виходячи із особливостей світосприйняття, фізичних, ментальних здібностей, психологічного стану та виховання. *Самовизначення* – це індивідуальний стан людини, однак відчуває вона його у відношенні інших людей до себе. Цей стан орієнтується на схвалення суспільством, тому самовизначення передбачає постійний *саморозвиток*, оскільки оточуюче середовище, як і суспільство в цілому, знаходиться у постійно-динамічному стані.

Однією із важливих складових самовизначення є професійне самовизначення, яке дозволяє людині знайти своє місце в державі, ставши не тільки важливою частиною соціуму, однак вагомим елементом економічного розвитку країни. В умовах динамічного розвитку зовнішнього середовища та постійно зростаючих запитів суспільства, діючі стійкі державні стандарти не можуть передбачити та забезпечити умов для самовизначення студентів. Студент може обрати фах, він може вчитися на відмінно, освоїти запропонований викладачами ЗВО набір стандартних навичок, однак незважаючи на це, в результаті не отримати психологічного відчуття самовизначення, оскільки зіткнувшись з реальним ринком праці, розуміє свою непотрібність та неоціненність. Це формує ключову проблему професійного самовизначення, з якою стикаються заклади вищої освіти, що вимушені працювати за державними стандартами.

Сучасний ринок праці вимагає не просто спеціалістів із базовим набором знань у певній галузі. Навіть від початківця без досвіду роботи вимагається відповідальність, інноваційний та творчий підхід, гнучкість, ініціативність. Саме ці якості, а не професійні знання, стають найбільш важливими у

динамічному суспільстві, оскільки в умовах тотальної інформатизації та необмежених можливостей навчання через Інтернет, кожна людина може отримати будь-які знання не виходячи з дому. При цьому реалізують таку можливість не всі, а тільки відповідальні, творчі, інноваційні та вмотивовані люди.

Заклади вищої освіти, створюючи освітній простір для студентів, повинні забезпечити такі умови, коли студент отримує не тільки знання, однак і задоволення від результатів своєї праці та відчуття затребуваності на ринку праці. Заклад вищої освіти, на відміну від навчання в домашніх умовах, має все необхідне для забезпечення такої можливості: експертів у різних галузях, місце для соціальної взаємодії, лабораторії для практичної реалізації теоретичних знань. Основна проблема при цьому залишається в організації цієї роботи, створенні методології, цілей, ключових індикаторів, які з однієї сторони будуть відповідати вимогам чинного законодавства щодо впровадження стандартів вищої освіти, однак з іншої сторони дозволять кожному студентові самовизначитися.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість досліджень даної проблеми зосереджуються на деяких аспектах самореалізації студентів. У багатьох дослідженнях визначається поверхнева класифікація показників, методів та підходів, однак практичних рішень щодо вирішення проблеми професійного самовизначення є вкрай недостатньо. До останнього часу тема самовизначення не була актуальною для сучасної української науки та педагогіки. Питання досліджувалося опосередковано такими дослідниками як Головаха Е., Шнейдер Л., Бодров В., Подоляк Л., Зеєр Е., Туркот Т, Лябик С. та іншими. Багато уваги приділяється професійному самовизначенню щодо вибору професії [1]. Однак вибір професії – це тільки перша ланка у ланцюзі професійної діяльності [2], адже в подальшому спеціалісту потрібно буде приймати й низку інших рішень, при цьому основи для прийняття даних рішень також повинні закладатися у середовищі закладу вищої освіти. В свою чергу, це формує основну проблему та мету дослідження.

Мета статті – розроблення концепту професійного саморозвитку студента на всіх стадіях отримання професійних знань у закладі вищої освіти України.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж досліджувати питання формування простору для професійного самовизначення студентів, необхідно дослідити суть поняття професійного самовизначення та його складові. Як зазначає Шнайдер, *професійне самовизначення* – це формування професійної спрямованості, компетентності та соціальної значимості, що виникає за результатами реалізації професійно важливих якостей та їх інтеграцій у практичній діяльності [6]. Поняття професійного самовизначення містить у собі складові, які дозволяють отримати певний набір знань, умінь та навичок на різних етапах отримання освіти, що в комплексі здатні сформулювати

професіонала будь-якої справи. Так, якщо для студента-вступника актуальним є вибір професійної спрямованості, то в процесі навчання студент отримує компетентності та відчуття соціальної значимості. Усі ці складові професійного самовизначення студент отримує впродовж п'яти років навчання у закладі вищої освіти.

Заклад вищої освіти створює передумови для професійного самовизначення студентів, забезпечуючи студентам можливість вибору професії та отримання знань, необхідних для виконання завдань, що стоять перед спеціалістом обраної галузі. При цьому мета, завдання та процес роботи закладів вищої освіти регулюються на законодавчому рівні. Так, відповідно до чинного законодавства, зокрема Закону України «Про вищу освіту» професійне самовизначення є ключовим завданням, що покладається на заклад вищої освіти. Водночас, створюючи відповідне навчальне середовище, відбувається професійне становлення студента, створюються умови для професійного зростання майбутнього спеціаліста, розвитку творчих здібностей та формування професіоналізму [5].

Можна дійти висновку, що відповідно до чинного законодавства, заклади вищої освіти повинні забезпечити:

- 1) середовище для отримання певного набору професійних навиків;
- 2) середовище для творчої реалізації та індивідуального розвитку;
- 3) середовище для відпрацювання професіоналізму.

На сьогодні більшість закладів освіти України з даними завданнями справляються на високому рівні. Студенти дійсно забезпечені можливістю отримання знань у спеціально визначених місцях, вони отримують теоретичні та прикладні знання, що відповідають обраній професії. Викладачі мають високий науковий рівень, у викладацькому процесі часто використовують практичні завдання для тренування професійних практичних навиків. Відповідно до правил вищої освіти, рівень професіоналізму спеціаліста визначається оцінками, які студент отримує за результатами навчання.

Однак, зазначена система вищої освіти, яка більшою мірою справляється із поставленими на законодавчому рівні завданнями, по факту не може забезпечити надання якісної вищої освіти студентам, що підтверджується численними соціологічними дослідженнями. На сьогодні можна констатувати, що якість вищої освіти в Україні є низькою. Це пов'язано із низькою проблем закладів вищої освіти. Розглянемо ключові проблеми що не дозволяють розвивати професійне самовизначення студентів:

- недостатня кількість навчальних місць за професіями, що мають попит на ринку;
- недостатня кількість державних місць за найбільш затребуваними на ринку професіями;
- формування у студентів навиків виконувати теоретичні завдання, що мають єдине правильне рішення;

- формування у студентів безвідповідальності та навиків корумпованості;
- відсутність мотивації у формуванні дієвих команд для спільного рішення проблем;
- недостатня зосередженість на вивченні іноземної мови як ключового фактору працевлаштування із гідною оплатою праці.

Проблеми вищої освіти фіксують і дані соціологічних досліджень. За даними опитування показано, що тільки 51% випускників менеджерів мають змогу отримати роботу за спеціальністю, а решта – працюють не за фахом. Це формує обставини, коли трудові ресурси, що не знайшли роботи на ринку праці за фахом, вимушені перекваліфіковуватися і отримувати ще одну додаткову освіту [4], що задовольняє формальні вимоги ринку праці.

Отже, з вищеописаного можна констатувати основну проблему – низький рівень професійного самовизначення на початковому етапі, у період вибору професії. Сучасні випускники шкіл розуміють, які спеціальності є найбільш затребуваними на ринку, однак отримати до них доступ може тільки незначна частина бажаючих. На нашу думку, це пов'язано більшою мірою з неефективним фінансуванням закладів вищої освіти, неефективною стратегією розвитку країни, що орієнтована на підготовку низькокваліфікованих та середньокваліфікованих спеціалістів.

Окрім даної проблеми, існує низка інших проблем самореалізації випускників закладів вищої освіти, до яких відноситься:

- низький рівень комунікативних навиків (15%),
- недостатній рівень практичних знань, які замінені надмірною теоретизацією спеціальності (11%),
- неможливість адекватного самосприйняття як фахівця (7%).

Про проблеми вищої освіти зазначають не лише студенти, однак і роботодавці. Вони підтверджують, що поточна система оцінювання, впроваджена у закладах вищої освіти, не дозволяє зрозуміти реальний рівень знань спеціаліста, оскільки найвищі бали, отримані за теоретичні знання не гарантують того, що випускник може справлятися із практичними завданнями, з якими стикаються підприємці у реальному бізнес-середовищі. В таких умовах, при наймі працівників, професіоналізм спеціаліста визначається не за оцінками закладу вищої освіти, а у порівнянні із іншими претендентами на роботу, тобто за рівнем *конкурентоздатності* спеціаліста. Розглядаючи поняття конкурентоспроможності працівників, маємо зазначити, що в енциклопедичному словнику воно визначається як відповідність якості робочої сили до вимог роботодавця [3, с.244]. Поточна конкуренція на ринку праці України потребує не тільки спеціалістів, що виконують практичні завдання, однак і таких людей, що готові до постійного навчання та відповідально ставляться до роботи.

Варто зазначити, що у процесі навчання всі студенти знаходяться в умовно рівних умовах чи однаковому середовищі, однак тільки деякі з них отримують бажання саморозвитку та набувають відчуття відповідальності, а інші ні. Це свідчить про те, що основи професійного становлення майбутнього фахівця закладаються не стільки професійними навиками, скільки наявністю спеціальних та індивідуальних навиків, які студент отримує в процесі свого виховання, навчання у школі, домашньому середовищі.

Розглядаючи питання професійного саморозвитку в даному руслі – з точки зору виховання конкурентоспроможного спеціаліста, думки щодо основних критеріїв професійного самовизначення стають різними. Зокрема, на думку Бодрова А., до основних характеристик професійного самовизначення майбутнього фахівця належить професійна мотивація до *задоволення потреби у праці*, спілкуванні та самовираженні. Це виражається в отриманні знань, умінь та навиків, що необхідні для виконання стандартних чи нестандартних професійних завдань, в високому рівні функціональної готовності до розвитку власних фізичних та психологічних навиків, що дозволяють виконувати роботу швидше, довше та якісніше [7].

Подоляк Л. та Юрченко В. бачать у професійному самовизначенні інші якості, що залежать від індивідуально-особистісних та соціально-культурних факторів. Внутрішні чинники мотивують людину до саморозвитку, в основі якої лежить *творчість*. На думку Подоляк Л. та Юрченко В. професійне самовизначення залежить від рівня реалізації творчого потенціалу. Під творчим потенціалом автори розуміють прояв динаміки якостей та властивостей індивіда, які здатні виразитися в конкретній творчій діяльності. Творчість ґрунтується на можливості реалізувати внутрішні наміри та задуми, тобто є способом самореалізації, при цьому діяльність є соціальною формою виявлення творчості [8]. Для того, щоб створити в закладі вищої освіти особливі умови для розвитку творчості, або самовираження, потрібно працювати не лише в руслі формування можливості отримання спеціальних та професійних знань, однак і створити таку атмосферу та морально-психологічний клімат для сприйняття інформації, які дозволять майбутньому спеціалісту закласти основи для отримання натхнення та бажання самореалізації.

За рекомендаціями дослідників, вимоги до закладів вищої освіти, які повинні забезпечити студентів таке середовище, такі:

- забезпечення можливості демократичного стилю двосторонньої комунікації між викладачем та студентом;
- мотивування до проявів творчості;
- розвиток комунікативних навичок шляхом мотивації обговорення не тільки між викладачем та студентами, однак і між студентами, що в результаті дозволяє прийти до нових, унікальних рішень;

- зменшення використання стандартних рішень до практичних завдань, мотивація прояву ініціативи, нестандартних рішень, що не передбачені процесом навчання;
- формування в педагогічному та студентському колективі культури спілкування, вільного вираження власної думки, навіть за умови, коли вона повністю відрізняється від колективної думки.

На думку Клепікова О. та Кучерявого І., підготовка студентів до творчого самовираження стає результативною тоді, коли вона здійснюється через навчальну роботу, що в результаті розвиває інтерес до навчальної та дослідницької роботи, творчої праці, вироблення раціональних умінь та навиків такої праці. Основна мета при цьому зосереджена на формуванні інтересу до навчання, *розвитку звичок самостійної систематичної розумової праці* та удосконалення методів наукового дослідження [9]. Водночас, досвід навчальної та виховної діяльності закладів вищої освіти показує, що ефективно можна вирішити питання професійного самовдосконалення студента тільки за його готовності до самовдосконалення та активності у реалізації даної мети. Професійне самовдосконалення не може бути ефективним без внутрішньої мотивації студента, навіть якщо при цьому він перебуває у середовищі, де створені всі умови для розвитку індивідуальності, творчості та самореалізації. Цей процес повинен бути абсолютно свідомим та цілеспрямованим, при цьому його основними формами прояву є самоосвіта та самовиховання. Основним змістом самоосвіти є не тільки поглиблення наявних знань, однак бажання формувати ще більший рівень компетенції, що відповідає ринковим потребам. Для цього студент повинен добре розуміти свої цілі, мати чіткі розуміння сенсу свого життя, своєї діяльності у майбутньому, активно проявляти свої здібності для того, щоб самостверджуватися у соціальному середовищі [8].

Як зазначає Заєр Е., успішність професійного самовизначення студента полягає у його активності та наявності мотивації [14]. Ця мотивація має два рівні: вищий – коли навчання приносить радість; і другий – коли студент є споживачем впровадженої культури та копіює зразки поведінки чи рішень інших авторитетних осіб. Цікавою є також думка Сущенко Т., яка полягає у тому, що для розвитку професійного самовизначення необхідне впровадження принципово нових систем взаємовідносин між викладачем та студентом, а також докорінне переосмислення світогляду та значення людини у соціумі. В таких умовах саме професійне самовизначення стає гарантією загальнолюдської стабільності та цілісності суспільства [15]. Методолог Загвязинський В. вважає, що традиційна якість знань не є показником професійної самовизначеності. Для того, щоб самовизначення відбулося, студент повинен бути готовим до вирішування труднощів та саморозвиватися, що виходить далеко за межі традиційної вищої освіти [16].

Отже, під час дослідження визначено, що деякі спеціалісти з педагогіки під професійним самовираженням визначають бажання мати достатньо знань,

що відповідають ринковим потребам, інші ж вважають, що самовираження напряму залежить від розкриття творчості та індивідуального підходу до вирішення питань, ще інші самовизначення пов'язують із самоудосконаленням. На нашу думку, кожен із підходів до розуміння поняття є змістовним, однак не повним, а тому у процесі пошуку рішень цієї проблеми, ми вважатимемо, що основною метою створення середовища для розвитку професійного самовираження є отримання практичних навиків, нестандартного, інноваційного мислення та бажання до самостійного навчання.

Пропонуючи напрями щодо практичної реалізації формування середовища для професійного самовираження у студентів, доцільно відштовхуватися від послідовності освітнього процесу та професійного виховання студента.

На сьогодні процес професійного виховання студента проходить п'ять стадій. Розглянемо особливості кожної із них у табл. 1.

Таблиця 1.

Напрями професійного становлення студента на різних стадіях навчання [10, 11]

Стадія	Особливості	Напрями розвитку професійного становлення
Оптація	Вибір фаху абітурієнтом відповідно до власних бажань, фінансових можливостей та наявності місць у ЗВО.	Ознайомлення із практичною діяльністю спеціалістів різних галузей, формування набору комплексних завдань, підсилюючих для студента, які дозволяють краще ознайомитися із особливостями професії.
Професійна підготовка	Адаптація до умов навчання в межах закладу вищої освіти, інформаційне виховання, визначення соціальних ролей та специфіки діяльності ЗВО.	Залучення студента до активного студентського життя, формування ініціативних гуртків щодо вирішення позаосвітніх проблем, проблем організації навчання, відпочинку тощо. Ознайомлення із методами творчого прояву у науковій діяльності, зокрема написання дослідницьких робіт, есе, наукових статей.
Професійна адаптація	Напружена навчальна діяльність, що включає загальну фахову підготовку, а також визначення культурних запитів та потреб студента	Залучення студентів до формування індивідуального підходу у вирішенні поточних проблем та ситуацій, практика індивідуальних та творчих завдань, завдань, що передбачають колективне рішення, організації роботи колективу, дискусій та чіткого планування часу

Первинна та вторинна професіоналізація	Початок професійної спеціалізації, зміцнення інтересу до наукової роботи та навчання, формування особистості та професійного самовизначення	Імітація робочого процесу серед студентів, формування так званого практичного робочого дня, де студентам даються практичні завдання, які можуть бути вирішеними різними методами: з використанням теоретичного підходу, з використанням інноваційного підходу, з залученням колективної думки до вирішення проблеми, з залученням експертів у галузі тощо.
Професійна майстерність	Отримання нових, спеціальних знань, що відповідають ринковим потребам, визначення актуальних цінностей для студента, випускника та середовища	Вивчення роботи специфічних інструментів, методів та засобів, що використовуються у практичній діяльності спеціаліста певної галузі. Формування ситуацій, коли студент розвиває лідерські, організаційні якості, вміє планувати, передбачати ділові процеси, ідентифікує та нівелює ризики діяльності.

Примітка: авторська розробка

За даними табл.1. видно, що на кожному із застосовуваних етапів необхідно використовувати специфічні форми та методи навчання, які дозволять студентові подолати сумніви щодо правильності його рішень, переконатися у власних здібностях та об'єктивно оцінити реальний стан професіоналізму. Поєднання цілей, мети, показників, форм та методів дозволяє об'єднати всі заходи в одну концепцію стимулювання професійного становлення серед студентів закладів вищої освіти.

Основа ціль професійного становлення студентів – це розвиток соціальної зрілості та набуття професійно важливих вмінь та навичок, що відповідають запитам орієнтованого ринку праці [12]. Мета професійного становлення студентів – засвоєння наукових знань у формі теоретичних та практичних вмінь для вирішення професійних завдань [13].

При цьому будь-яка діяльність, у тому числі педагогічна, повинна бути орієнтована на певний результат. Якщо у випадку із подачею професійних теоретичних та практичних завдань, система оцінювання є відпрацьованою закладами вищої освіти, то для оцінювання додаткових важливих професійних якостей, поточна система оцінювання є недосконалою. Незрозумілим залишається питання ключових індикаторів, а тому рекомендується використовувати не тільки основну шкалу оцінювання, однак і додаткову, за виконання ключових показників, що відображені у табл.2

Таблиця 2.

Показники професійного становлення [13]

Тип	Пояснення	Ключові індикатори
Інтелектуальні показники та професійне мислення	Професіоналізм, виражений в набутих знаннях та вміннях, що можливо реалізувати на практиці	<ul style="list-style-type: none"> • ґрунтовні знання із загальних та фахових дисциплін; • уміння використовувати специфічні техніки та прийоми, не передбачені навчальною програмою; • здатність мобілізувати професійні знання та вміння для вирішення проблеми; • вирішення складних завдань із застосуванням різних підходів, виявлених методами експериментів, комбінування тощо;
Відповідальність	Здатність приймати рішення в різних ділових ситуаціях, що передбачають декілька варіантів для вирішення проблеми	<ul style="list-style-type: none"> • планування затрат часу на виконання поставлених завдань, своєчасність подачі проєктів; • організаційна робота при реалізації групових проєктів;
Комунікативність та активність	Вміння вирішувати поставлену проблему самостійно або з залученням колективу	<ul style="list-style-type: none"> • результативність роботи, вміння подати отримані знання; • ініціювання отримання консультацій щодо вирішення проблеми у викладача чи спеціалістів іншого профілю, залучення експертів, проведення індивідуальних досліджень тощо.

Примітка: авторська розробка

Навчально-виховний процес у закладі вищої освіти є системою соціально-психологічної взаємодії між викладачем та студентом, де викладач виконує роль наставника та організатора простору, надає можливості та інструменти для виконання поставлених завдань, що орієнтовані на досягнення основних цілей [13]. При цьому викладач задає правила гри, визначаючи структуру оцінювання, що базується не тільки на оцінках за теоретичні та практичні завдання, однак і за досягнення інших показників.

Можна дійти висновку, що організувати належні умови для професійного становлення можуть не всі викладачі закладів вищої освіти. Реалізація таких завдань потребує професійного підходу, практичних навиків реалізації теоретичних знань, використання творчого підходу, власної ініціативи до реалізації освітнього простору закладу вищої освіти. Це потребує певних

стандартів не тільки у педагогічних процесах, однак і в менеджменті закладу вищої освіти.

Висновки. За результатами дослідження виявлено, що формування освітнього простору з метою розвитку професійного самовизначення студентів можливе, однак на сьогодні воно стикається із низкою проблем.

Основна проблема закладів вищої освіти – державне регулювання діяльності, що передбачає стандартизований підхід надання освітніх послуг, обмежує кількість державних місць на найбільш затребувані професії, що не дозволяє студентам отримувати бажану освіту. Ще одна проблема – недосконала система цільових показників, що характеризують професійне самовизначення студента. Іншими проблемами реалізації ефективного освітнього простору для професійного самовизначення є: недостатність практичних навиків студентів, що не дозволяють їм отримати високооплачувану роботу; надмірна стандартизація в освіті, що не передбачає реалізації творчого потенціалу; недостатня відповідальність молодих спеціалістів.

Це зумовлює концептуально важливий підхід до визначення професійної самовизначеності, в основі якого є три складові: інтелектуальні складові та професійне мислення, відповідальність, комунікативність та активність студента. Кожен із цих показників повинен стати частиною навчального процесу, отримати систему оцінювання, мотивації та контролю. Сформувавши цільові показники, що орієнтовані на отримання не тільки професійних знань студента, однак і важливих ділових якостей, заклади вищої освіти сформують середовище для професійного самовизначення та розвитку.

Практичне значення дослідження полягає в можливості його імплементації в освітні процеси України, при цьому універсальність пропозицій дозволяють використовувати їх у педагогічному процесі практично будь-якої спеціалізації.

Література:

1. Грицанов А.А. Всемирная энциклопедия: Философия. М.: АСТ. Мн.: Харвест, Совр. литератор, 2001. – 1312 с.
2. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи. К.: Наукова думка, 1988. – 144 с.
3. Поршнев А.Г., Кибанов А.Я., Гунин, В.Н. Управление организацией: энциклопедический словарь. Москва: издат. дом "Инфра-М", 2001. 822 с.
4. Стан освіти в Україні: соціологічне опитування. Український інститут майбутнього. 2017. – Режим доступу: <https://uifuture.org/publications/23782-stan-osviti-v-ukraini-sociologicne-doslidzenna/>
5. Про вищу освіту. Закон України від 17.01.2002. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/page>
6. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг: учеб. пособие. М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО «МОДЭК», 2004. – 600 с.

7. Бодров В.А. Психологія професійної пригодності: учебное пособие для вузов. М.: ПЕР СЭ, 2001. – 511 с.
8. Подоляк Л. Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. К.: ТОВ Філ-студія, 2006. – 320 с.
9. Клепиков О. І., Кучерявий І.Т. Основи творчості особи: навч. посібник. К.: Вища школа, 1996. – 295 с.
10. Зеєр Е. Ф. Психологія професійного образования. М.: Флинта, 2003. – 125 с.
11. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. К.: Кондор, 2011. – 628 с.
12. Лябик С. І. Проблеми підготовки спеціалістів. Професійне становлення особистості. Хмельницький національний університет. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Pedagogica/74704.doc.htm
13. Кокун О. М. Методологічні засади та практичні заходи психофізіологічного забезпечення професійного становлення фахівця: збірник наукових праць КІПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України 15.05.2009. – Режим доступу: http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=us_publication&group=4&us_publication=837
14. Бондаренко З. П. Деякі аспекти професійної підготовки студентів в умовах ВНЗ. – Режим доступу: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Bondarenko.pdf
15. Сущенко Т. І. Проблеми педагогіки людського співіснування на Землі. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти. Харків : НТУ «ХПІ», 2007. Вип. 15-16 (19-20). С. 28–34.
16. Загвязинский В. И., Атаханов Р. Методология и методы психолого-педагогического исследования: учебное пособие для студ. высш. пед. учеб.заведений. 2-е изд., стер. Москва : Издательский центр «Академия», 2005. 208 с.

References:

1. Gritsanov, A. (2001) *Vsemirnaya entsiklopediya: Filosofiya*. [World Encyclopedia: Philosophy]. М.: AST. Mn.: Kharvest, Sovr. literator, 1312 [In Russian].
2. Golovakha, Ye. (1988). *Zhiznennaya perspektiva i professionalnoye samoopredeleniye molodezhi* [Life perspective and professional self-determination of youth]. К.: Naukova dumka, 144 [In Russian].
3. Porshnev, A., Kibanov, A., Gunin, V. (2001). *Upravleniye organizatsiyey: entsiklopedicheskiy slovar* [Organization management: an encyclopedic dictionary]. Moskva: izdat. dom "Infra-M", 822 [In Russian].
4. Ukrainian Institute of the Future (2017). The state of education in Ukraine. Retrieved from: <https://uifuture.org/publications/23782-stan-osviti-v-ukraini-sociologicne-doslidzenna/> [In Ukrainian]
5. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" vid 17.01.2002. [Law of Ukraine "About higher education" of January 17, 2002]. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2984-14/page>
6. Shneyder, L. (2004). *Professionalnaya identichnost: teoriya, yeksperiment, trening: ucheb. posobiye* [Professional identity: theory, experiment, training: textbook.]. М.: Izdatelstvo Moskovskogo psikhologo-sotsialnogo instituta; Voronezh: Izdatelstvo NPO «MODEK», 600 [In Russian].
7. Bodrov, V. (2001). *Psikhologiya professionalnoy prigodnosti: uchebnoye posobiye dlya vuzov* [Psychology of professional suitability: a textbook for universities]. М.: PER SE, 511 [In Russian].
8. Podolyak, L. , Yurchenko, V. (2006). *Psykhohohiya vyshchoyi shkoly* [Psychology of high school]. К.: TOV Fil-studiya, 320 [In Ukrainian].
9. Klepikov, O., Kucheryavy, I. (1996). *Osnovy tvorchosti osoby: navch. posibnyk* [Fundamentals of personal creativity: textbook. manual]. К.: Vyshcha shkola, 295 [In Ukrainian].
10. Zejer, Ye. (2003). *Psikhologiya professionalnogo obrazovaniya* [Psychology of vocational education]. М.: Flinta, 125 [In Russian].

11. Turkot, T. (2011). *Pedahohika vyshchoyi shkoly: navch. posib. dlya stud. vyshchykh navch. zakladiv* [Pedagogy of higher school: textbook. way. for students. higher education institutions]. K.: Kondor, 628 [In Ukrainian].
12. Lyabyk, S. (2010). Problemy pidhotovky spetsialistiv. Profesiynne stanovlennya osobystosti [Problems of training specialists. Professional development of personality]. Khmelnytskyu natsionalnyu universytet. Retrieved from http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Pedagogica/74704.doc.htm [In Ukrainian].
13. Kokun, O. (2009). *Metodolohichni zasady ta praktychni zakhody psykhoфизиологичного zabezpechennya profesiynoho stanovlennya fakhivtsya: zbirnyk naukovykh prats' KIPNU imeni Ivana Ohiyenka, Instytutu psykholohiyi im. H. S. Kostyuka APN Ukrayiny 15.05.2009* [Methodological principles and practical measures of psychophysiological support of professional development of the specialist: a collection of scientific works of KIPNU named after Ivan Ogienko, Institute of Psychology. GS Kostyuk Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine 15.05.2009]. Retrieved from http://www.vmurol.com.ua/index.php?idd=us_publication&group=4&us_publication=837 [In Ukrainian].
14. Bondarenko, Z. *Deyaki aspekty profesiynoyi pidhotovky studentiv v umovakh VNZ* [Some aspects of professional training of students in the university]. Retrieved from http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp7/konf3/Bondarenko.pdf [In Ukrainian].
15. Sushchenko, T. (2007) Problemy pedahohiky lyuds'koho spivisnuvannya na Zemli. Problemy ta perspektyvy formuvannya natsionalnoyi humanitarno-tekhnichnoyi elity [Problems of pedagogy of human coexistence on Earth. Problems and prospects of formation of the national humanitarian and technical elite]. *Kharkiv: NTU «KHPI»*, 15-16 (19-20), pp. 28–34. [In Ukrainian].
16. Zagvyazinskiy, V. & Atakhanov, R. (2005). *Metodologiya i metody psikhologo-pedagogicheskogo issledovaniya: uchebnoye posobiye dlya stud. vyssh. ped. ucheb.zavedeniy* [Methodology and methods of psychological and pedagogical research: a textbook for students. higher ped. educational institutions]. 2-ye izd., ster. Moskva: Izdatelskiy tsentr «Akademiya», 208 [In Russian].